

تاریخ اندیشه در چین

از کنفوسیوس تا مائو دسه-دونگ

هرلی گلسنر کریل

مترجم
رضیه سلیمانی

انتشارات
تهران
۱۳۹۳

Herrlee Glessner Creel
Chinese Thought: from Confucius to Mao Tse-tung
 University of Chicago Press, 1953

Creel, Herrlee Glessner	کریل، هرلی گلسنر، ۱۹۹۴-۱۹۰۵	سرشناسه:
هرلی گلسنر کریل؛	تاریخ اندیشه در چین: از کنفوسیوس تا مائو تسه-تنگ	عنوان و پدیدآور:
	مترجم مرضیه سلیمانی	
	تهران، نشر ماهی، ۱۳۹۰.	مشخصات نشر:
	۳۲۸ ص.	مشخصات ظاهری:
	ISBN 978-964-209-017-4	شابک:
	فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا (فهرست نویسی بین‌رشته‌ای)	یادداشت:
<i>Chinese Thought: from Confucius to Mao Tse-tung</i>	عنوان اصلی:	یادداشت:
	فلسفه‌ی چینی	موضوع:
	سلیمانی، مرضیه، ۱۳۴۴ - مترجم.	شناسه‌ی افزوده:
	B۱۲۶/ک ۱۳۹۰	رده‌بندی کنگره:
	۱۸۱/۱	رده‌بندی دیویی:
	۲۴۶۱۳۵۷	شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی:

والتا به دو چین

نویسنده	هرمان گستر کرپل
مترجم	سپیده سلیمانی
ویراستار	احمد رضا قائم مقامی
چاپ اول	۱۳۹۲
لیراژ	۱۰۰۰
مدیر هنری	حسن سجادی
حروف چین	سپید
لینتوگرافی	گرافیک گستر
چاپ جلد	صنوبر
چاپ متن و صحافی	سپیدار

شابک ۹۷۸-۹۶۲-۲۰۹۰-۰۱۷-۲
همه‌ی حقوق برای ناشر محفوظ است.

تهران، خیابان انقلاب، رویه‌روی سینما سپیده، شماره‌ی ۱۱۷۶، واحد ۴
تلفن و دورنگار: ۶۶۹۵ ۱۸۸۰
www.nashremahi.com

فهرست

۷		دیباچه‌ی مترجم
۱۳		مقدمه
۱۷		۱
۲۷		۲
۴۳		۳
۶۵		۴
۸۹		۵
۱۱۵		۶
۱۳۹		۷
۱۶۱		۸
۱۸۷		۹
۲۱۵		۱۰
۲۴۷		۱۱
۲۶۷		۱۲
۲۸۷		۱۳
۲۹۷		یادداشت‌ها
۳۱۱		کتاب‌نامه
۳۱۷		منابعی برای مطالعه‌ی بیش‌تر
۳۲۱		نمایه

دیباجه‌ی مترجم

چین نه فقط بزرگ‌ترین و بزرگی از شرق آسیا، که قطعه‌ای معظم از جهان در طول چندین هزاره بزرگ‌ترین تمدن چین تداوم و تأثیراتی را به خود دیده و از کمین ایام جان به در برده است. چین سرزمین افسانه‌ها و اسرار و موجودات شگرف و عجیب بوده و در صنعت و تجارت و هنر و علم در میان همه‌ی ملل و تمدن‌های دیرپا، نماد و معنای بی‌همتای تمداد می‌شده است. در عصر ما، این تمدن دوباره جان گرفته و پس از گذشتن از سونین و سنگین انقلاب کمونیستی به رهبری مائو دسه-دونگ، قدرت اقتصادی و سیاسی خود را به رخ می‌کشد. در عرصه‌های دیگر نیز نشانه‌های این خیزش را می‌توان دید، از جمله در هنر و فرهنگ و صنعت که چین از تولیدکنندگان و صادرکنندگان بزرگ آن، با قیمتی ارزان، است. این بهای اندک کار و کارگر، قدرت رقابت در بازار جهانی و هرچا پای کالای چینی باز می‌شود، وضع اقتصاد نیز به نفع آنان دگرگون می‌شود. غذای چینی، کونگ‌فوی چینی، فیلم‌های سینمایی و نقاشی‌های چینی و سبک‌های متعددی دیگر نمودی از این تأثیرات وسیع و فراگیر در جهان معاصرند.

اما به‌رغم این اهمیت، هنوز چنان‌که شایسته است در ایران و کشورهای خاورمیانه‌ای، شناخت چین آغاز نشده و این حوزه‌ی پژوهشی وضع خوبی ندارد؛ گویی چین سیاره‌ی دیگری است با مردمان و زبان و اقلیمی دیگر. تا آن‌جا که ما تحقیق کرده‌ایم، هندی‌ها از طریق روابط تجاری و نزدیکی اقلیمی و نیز فرهنگ غربی و زبان انگلیسی تا حدودی از بقیه‌ی آسیایی‌ها جلوترند. اما بعضی دیگر از

اقوام آسیایی به هیچ وجه به ژرفای این فرهنگ بزرگ و اعجاب‌انگیز نزدیک نشده و کمال و انسجامی شایسته در عرصه‌ی چین‌پژوهی نیافته‌اند. در این کشورها، برای چین‌شناسی نه تحقیقات گسترده‌ی دانشگاهی وجود دارد، نه آموزش زبان چینی از وضع مطلوبی برخوردار است و نه کتب و مراکز مناسبی برای پژوهش‌های وسیع در این عرصه در دسترس است. تنها اقلیتی از مترجمان و محققان، براساس ذوق و ابتکار و همت خود، بدین کار مبادرت می‌ورزند. تا آن زمان که چنان امکانات و چشم‌اندازی فراهم آید، عجالتاً باید به این تلاش‌های خُرد بسنده کرد و قدر آن را حتی المقدور دانست. کتاب حاضر، بی‌آن‌که مترجم ادعای خاصی در این عرصه داشته باشد، بخشی از همین تلاش‌هاست که هدف آن ایجاد انگیزه و زمینه و امکانات بیش‌تر برای فهم و شناخت فرهنگ و تاریخ اندیشه‌ها و آیین‌ها در این سرزمین مسایه است.

تاریخ اندیشه در چین که نام اصلی آن اندیشه‌ی چینی است و ما به دلیل محتوای تاریخی و مابقی مستمر و توالی زمانی در آن، عنوان «تاریخ اندیشه» را برای آن مناسب‌تر دیدیم، در کتابی است درخصوص عام‌ترین مسائل تاریخ و فرهنگ چین. این کتاب نه تنها فلسفه است و نه تاریخ صرف، بلکه سیر تطور فکری چینیان است از روزگار کنفوسیوس و اندکی پیش از آن تا به قدرت‌رسیدن مائو و اندکی پس از آن. بنابراین، به سبکی ساد و روان نوشته شده، از اصطلاحات فنی فلسفه کم‌تر بهره گرفته و همچون اثر معارف راه‌گشا و بسیط برای عموم مردم، به همه‌ی شقوق تاریخ، فرهنگ، فلسفه و اندیشه، چین پرداخته است و از این نظر، در زبان انگلیسی و طبعاً در زبان فارسی، به چشم‌مانند است و ترجمه و انتشار آن ضروری^۱.

نویسنده تاریخ عمومی چین را کم‌تر مد نظر قرار داده و در بحث‌های غیر ضروری و بسیار تخصصی کاملاً چشم پوشیده تا خواننده‌ی کتاب را به اندرون و باطن این اقلیم تمدنی و فرهنگی و سیاسی وارد سازد. مباحث سیاسی در فصل یکم، نظرگاه چینی، آورده شده، اما خواننده‌ی خردمند نخواهد یافت که در

۱. لازم است اشاره کنم که فضل تقدم در ترجمه‌ی فارسی آثار کریل با خانم گیتی وزیرری است در ترجمه‌ی کننومیوس و طریقه‌ی چینی (سروش، ۱۳۸۰). این کتاب از بهترین کتاب‌های کریل است. شاید بهتر بوده که مقدمه‌ای هم درباره‌ی کتاب و نویسنده‌ی آن به کتاب اضافه می‌شد.

هر فصل از فصول سیزده گانه، عصاره‌ای از آنچه چین را پدید آورده و به جامعه و اقلیم آن هویت مشترک بخشیده، به‌دقت مورد توجه قرار گرفته است. راه‌یافتن به این جهان بزرگ و دیرپا تنها از خلال تفکرات و حکمت‌های بزرگ و درس‌های ظریف دانایان چین امکان‌پذیر است و نویسنده‌ی این کتاب، همچون طلبه‌ای خاشع، کوشیده محضر این آموزگاران را درک کند و آموزه‌های آنان را به ما منتقل سازد. اما نباید این آموزه‌ها را صرفاً مجموعه‌ای برای خواندن و آشنایی با فرهنگ و ملتی دیگر بدانیم. در جای‌جای این کتاب، نکات و مواعظ و آموزش‌های خردمندانه‌ای هست که محصول تیزبینی و اندیشه و روح صبور حکیمان بزرگ چین است. نکته‌سنجی‌ها گنجی و هدیه‌ای از آن تمدن برای همه‌ی جوامع بشری، به‌ویژه نمایندگان آسیایی آن‌هاست. فلسفه‌ی چین تنها در پرتو اندیشه‌ی چینی قابل فهم است. رفتار چینیان بدون درک این دو قابل فهم نخواهد بود. اما اندیشه‌ی مفهوم‌محور از فرهنگ و فلسفه است و جست‌وجوی بی‌پایانی از خرد و شهود و تجربه و حس است و آثار و فواید کارهای چینیان را شامل می‌شود. اگر فقط عناوین فصول کتاب در دسترس باشد و دشواری این عرصه بیش از پیش بر خواننده‌ی بصیر و علاقه‌مند نفاذ خواهد شد.

هرلی گیلسنر کریل فیلسوف و جامعه‌شناس آمریکایی است که در شناخت کنفوسیوس سرآمد و استاد ممتاز تاریخ چین در دانشگاه شیکاگو بوده است. وی را «پیشکسوت چین‌شناسان امریکا» نامیده‌اند، از آن‌که او تقریباً یک‌تنه مرکز مطالعات شرق آسیا و رشته‌ی چین‌شناسی را در دانشگاه شیکاگو پایه‌گذاری کرده است. کریل به نسلی از چین‌شناسان تعلق دارد که زبان چینی را پیش از توسعه‌ی هرگونه تکنیک تعلیم و تربیت جدید آموخته‌اند؛ پیش از آن که ترجمانه و اژه‌نامه و فرهنگ لغات برای کمک به فهم زبان چینی کلاسیک منتشر شد. در دسترس باشد. اگرچه کریل تأکید دارد که تنها تخصص وی کنفوسیوس و چین است، حوزه‌ی پژوهش‌های او از باستان‌شناسی تا انسان‌شناسی و فقه‌اللغه و هنر و روان‌شناسی و ادبیات را در بر می‌گیرد.

تألیفات او پرشمار است که از آن میان تولد چین، مطالعاتی در فرهنگ کهن چین، ریشه‌های حکمرانی در چین، داوئیسم چیست؟، فلسفه‌ی سیاسی چین در قرن چهارم پیش از میلاد، مطالعه‌ی درخصوص تکامل جهان‌بینی چینی، کنفوسیوس و راه چینی،

کنفوسیوس، انسان و اسطوره و کتاب حاضر از بقیه معروف‌ترند. اغلب آثار کریل بارها چاپ شده و در شمار مراجع و منابع درجه‌اول مطالعات چین‌شناسانند. تاریخ اندیشه در چین، از کنفوسیوس تا مائو دسه- دونگ از مشهورترین آثار این چین‌شناس برجسته است که تاکنون بارها تجدید چاپ شده است. این کتاب، براساس بررسی نشریه‌ی معتبر *American Historical Review* (شماره‌ی ۵۹، صص. ۱۲۵-۱۲۶) و بخش فرهنگی نیویورک تایمز، جزو چند کتاب دانشگاهی پرفروش و خوش‌اقبال تا سال ۲۰۰۸ بوده و مورد تحسین بسیار قرار گرفته است. درباره‌ی ارزش و اعتبار کتاب توصیه‌ای جز ارجاع خوانندگان ارجمند به خواندن اثر و نگریستن از دانش وسیع نویسنده نمی‌توانم کرد. اگر این بهره حاصل شود، زحمت مترجم به بار نشسته و ثمر داده است.

یکی دیگر از دلایل که لازم است در این دیباچه ذکر شود، نحوه‌ی تلفظ اسامی چینی و نام‌های کل این تلفظ برای خوانندگان فارسی‌زبان است. در سطح بین‌المللی، و در سطح ملی به چند صورت و براساس قواعد چند شیوه به نوشتار درمی‌آیند. یکی از آنها سیستم بین‌بین^۱ است که مطابق آن واژه‌ها را همان‌طور که نوشته می‌شوند باید خواند، پس آن an = ای، bai = هی، hei = گو، guo = این شیوه جدید است و مطبوعات و کتاب‌های جدید همگی از آن استفاده می‌کنند. اما در شیوه‌ی قدیمی‌تر که وید-جایلز^۲ نام دارد، خوانش اسامی و اصطلاحات چینی نیازمند روشی است که اگرچه چندان مشکل نیست، مستلزم صرف دقت است. دستورالعمل کلی تقریباً به این صورت است: یا آکسانی مربوط می‌شود که ممکن است بعد از یک حرف بیاید یا نیاید. این علامت صاعی واژه را تغییر می‌دهد. نمونه‌های اصلی این حروف و صداهای آن‌ها عبارتند از:

دز: Tz	تس: Tz'	ج: Ch	چ: Ch'
د: t	ت: t'	گ: k	ک: k'
دس: Ts	تس: Ts'	هس/ش: Hs	

بدین ترتیب Lu hsun را می‌توان «لو هسون» یا «لو شون» خواند. Chuang Tzū «چوانگ دزو»، Chu Hsi «جو هسی» یا «جو شی» و Ch'i «چی» تلفظ می‌شود.

kuan «گوان» است، اما k'uan «کوان» خوانده می‌شود، و به همین ترتیب. نویسنده‌ی کتاب حاضر طبیعتاً از سیستم جایلز استفاده کرده و مترجم با بهره‌گیری از همین روش اسامی و اصطلاحات را به فارسی برگردانده. شاید بهتر بود در مورد اسامی مشهور مثل مانو تسه‌دونگ (مانو دسه-دونگ = Mao Tsê-tung) یا سون دزو (هسون/شون دزو = Hsün Tzū) از همان شیوه‌ی مصطلح استفاده می‌شد، اما بنا به دلایلی، از جمله سهولت کار دانشجویان، تصمیم گرفتیم از قاعده‌ی علمی تخطی نکنیم.

به جز قاعده‌ی مذکور، برای تلفظ اسامی خاص در بخش بودایی، از شیوه‌ی استاد داریم. شایدگان در کتاب ادیان و مکتب‌های فلسفی هند پیروی کرده‌ام.

یادداشت‌ها و الحاقات مؤلف چندگونه‌اند:

۱. یادداشت‌ها همان آخرین فصل کتاب آمده است.
 ۲. معدودی یادداشت‌ها در پایین صفحات با علامت ستاره درج شده و در اصل کتاب نیز چنین است.
 ۳. کتاب‌شناسی و منبعی برای مطالعه‌ی بیشتر قبل از نمایه آمده‌اند.
- واپسین سخن من سپاس از انبیا و بزرگوارانی است که بدون مساعدت و راهنمایی آنان، مترجم نتوانسته بود انتشار این اثر را نیمی‌یافت. استادام کامران فانی که از معرفی و توصیه‌ی اثر تا سپردن آن به دست ناشر، نظارتی بی‌وقفه بر کار من داشت و پاسخگویی ابهام‌ناز و پیش‌بینی بی‌شمار مترجم بود. زبان‌دان و نویسنده‌ی محترم، آقای وحیدرضا نعیمی، که در حد عادل‌یابی برخی جمله‌های دشوار، همچون آموزگاری صبور همراهی می‌کرد. و راستاً و زبان‌دان ارجمند، آقای احمدرضا قائم‌مقامی، که زحمت به‌کرد متن را به اشکالات و اغلاط را کشیدند. همسر، مسعود رضوی، و فرزندم، کیان، که در هر دو مرحله ایجاد انگیزه برای پایان کار همیشه در کنارم بودند، و سرانجام دوستان و همکاران فرهنگ‌آفرین نشر ماهی که با نظر اقبال و قبول به این کتاب توجه کرده و امکان انتشار آن را فراهم نمودند. باشد که این یاری‌ها و پویش‌ها فرجامی نیک و ایزدی در کارنامه‌ی یکایک این بزرگواران ثبت گرداند. آمین.

مرضیه سلیمانی

تهران، ۱۳۹۲

مقدمه

این کتاب گنجینه‌ای غنی و غیر تخصصی است در خصوص خطوط اصلی تاریخ اندیشه‌ی چین و بهترین نمونه‌هایی که برای ما شناخته شده است تا به امروز. کتاب مدعی نوشتن تاریخ جامع و فراگیر در مورد فلسفه‌ی چین نیست و با این اعتقاد نگاشته شده که ما غربی‌ها - به دلایل متعدد - باید بیش از آنچه که تاکنون می‌دانستیم، در مورد اندیشه‌ی چین باوریم. دیگر این که بسیاری از ما - اگر این کار را انجام دهیم - تفکر چینی را بسیار ساده و جذاب خواهیم یافت. امیدوارم این کتاب همچون درآمدی بر این موضوع به کار آید، درآمدی که بهره‌مندی از آثار کامل‌تر و فنی‌تر را نیز تسهیل خواهد کرد.

بخش عمده‌ای از صفحات اختصاص یافته به تاریخ اندیشه‌ی چین مربوط به دوران پیش از آغاز عصر مسیحی است و این نه بدان علت است که تحولات اخیر بی‌اهمیت فرض شده، یا فاقد جذابیتند. چنین نیست و این موضوع نسبت به آنچه تا امروز مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، سزاوار پژوهش دقیق‌تر است. اما به هر روی، کتاب پیش رو به‌ویژه به اندیشه‌ی خود چینی‌ها پرداخته، و نه اندیشه‌ی چینی پیشامسیحی اساساً بومی به نظر می‌رسد، درحالی که تفکر عصر مسیحی بسیار تحت تأثیر عقاید برگرفته از جهان بیرونی است. اما نکته‌ی مهم‌تر این است که آن عقاید و مفاهیمی که در عهد باستان به وجود آمده‌اند حتی امروز تأثیری عمده در فرهنگ چینی دارند.

کتاب البته به هیچ روی مدعی جامعیت نیست، اما در عین حال بی‌دقت و

شتاب زده هم تألیف نشده است. عمده‌ی مواد اولیه‌ی این اثر در آغاز برای یک رشته سخنرانی عمومی فراهم آمده که سه سال قبل در دانشگاه شیکاگو ایراد شد. برخی از شنوندگان گفتند خوب است این درس‌گفتارها انتشار یابند و برای این منظور تنها باید کار کمی روی آن‌ها انجام گیرد. اما ثابت شد که لاقط این بخش پایانی پیشنهاد آن‌ها صحیح نیست. آماده‌سازی یک رساله‌ی موجز و فشرده ممکن است بسیار پرزحمت‌تر از یک کتاب کامل باشد، زیرا همواره این مسئله‌ی جانکاه وجود دارد که آیا صاحب اثر آن دسته از مطالب را که گویاتر و جامع‌ترند انتخاب کرده است، چنان‌که به‌اختصار تصویری از کل را در خواننده ایجاد کنند یا نه. من به توفیق خود امید ندارم، اما می‌دانم که در این مسیر کوشیده‌ام.

در هر موردی که امکان داشت - با یکی دو استثنا - عبارات‌های ترجمه‌شده از زبان چینی به اصل متن چینی مقایسه شده‌اند. در برخی موارد، ترجمه‌هایی کاملاً جدید آورده‌ام که البته تا اندازه‌ای با ترجمه‌های پیشین متفاوتند، اما برای سهولت کار خواننده، ترجمه‌ی انگلیسی اثری موجود بوده، به آن ارجاع داده شده است. در موارد کمی - به دلیل خاص - در ارجاعات، هم به اصل منابع چینی و هم به ترجمه‌ی انگلیسی آن‌ها رجوع شده‌ام.

شیوه‌ی ضبط و درج یادداشت‌ها و ارجاعات تا حدودی غیر معمول است. یادداشت‌های بسیار اندکی هستند که بیزی بیش از متن اصلی کتاب بر اطلاعات و دانش خواننده می‌افزایند؛ این یادداشت‌ها در بعضی همان صفحه به صورت پاورقی آمده‌اند. ارجاعات، که صرفاً به منابع یا آثار دیگر اشاره دارند، با عدد مشخص شده و خود منابع هم در پایان کتاب یکجا آورده شده‌اند. خواننده مطمئن باشد که اگر در متن با عددی مواجه شد و به ارجاعات پایان کتاب مراجعه نکرد، چیزی را از دست نداده، مگر این‌که بخواهد منابع را مقایسه کرده یا آثار دیگر را در متن را از نظر بگذراند.

چین‌شناسانی که این کتاب را مطالعه می‌کنند، ممکن است به علت فقدان بسیاری از اسامی چینی که انتظار دارند در چنین اثری با آن مواجه شوند، اشفته گردند (و برخی از آن‌ها در برخورد با نسخه‌ی دستنویس کتاب چنین شده‌اند)، اما این اسامی را تصادفاً یا اتفاقاً از قلم نینداخته‌ایم. برای ما - که چشمانمان به زبان چینی عادت کرده و طنین آن برای گوشمان دلنشین است - درک این موضوع

مشکل است که مواجهه‌ی خوانندگان عمدتاً غربی با صفحه‌ای مملو از اسامی چینی کمابیش رعب‌آمیز است. بنابراین، فکر کردم که بهتر است تنها به ذکر اسامی مهم‌تر و برجسته‌تر اکتفا کنم و بقیه را به مطالعات دیگر خوانندگان موکول کنم.

در جریان نگارش این کتاب، زحمت زیادی به دوستانم دادم و کتاب بسیار مدیون همکاری ایشان است. اگرچه طبیعی بود که هم‌سر من نهایت از این روند خسته باشد، اما همواره به هنگام نیاز حضور داشت و جهت اصلاح یا بهترکردن حتمی که ظاهراً دیگر امیدی به بهبودش نداشتم، پیشنهادهای الهام‌بخشی ارائه می‌کرد. همکارم، تسون هسوین تسین^۱، درخصوص کتاب‌نامه یاری‌های رانیهایی که خانم تسین نیز حروف چینی کتاب‌نامه را نوشته است. همچنین لازم است تشکر ویژه‌ی خود را، به خاطر پیشنهادهای و رایزنی‌ها و انتقادات، نثار جورج بوبرینسکوی^۲، جان فیربانک^۳، نورتون گینزبورگ^۴، کلارنس همیلتون^۵، فرانسیس هسولت^۶، ادوارد کرک^۷، ارل پریچارد^۸، ریچارد واکر^۹ و فرانسیس والتون^{۱۰} نمایم. و نیز به «جون»^{۱۱} نه تنها نسخه‌ی دستنویس را برای انتشار آماده کرد، بلکه مرخصی مطالع ارزشمندی جلب کرد که از نظر دور مانده بود.

هرلی گلستر کریل

1. H. Tsien

3. John K. Fairbank

5. Clarence H. Hamilton

7. Charles O. Hucker

9. Earl H. Pritchard

11. Francis R. Walton

2. George V. Bobrinsky

4. Norton S. Ginsburg

6. Francis L. K. Hsü

8. Edward A. Kracke

10. Richard L. Walker

12. Miss June